

ŽÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA MATEMATIKY, FYZIKY A TECHNICKÉ VÝCHOVY

ŘEMESLA, TRADICE A LIDOVÉ ZVYKY V MŠ
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Lucie Miškovičová
Učitelství pro MŠ kombinovaná forma studia

Vedoucí práce: Doc. PeadDr. Jarmila Honzíková, Ph.D.
Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni 27. března 2015

.....
vlastnoruční podpis

Ráda bych poděkovala Doc. PaedDr. Jarmile Honzíkové, Ph.D. za cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích a vypracování bakalářské práce.

ZDE SE NACHÁZÍ ORIGINÁL ZADÁNÍ KVALIFIKAČNÍ PRÁCE.

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK	2
ÚVOD	3
1 HISTORIE A SOUČASNOST ŘEMESEL, TRADIC A LIDOVÝCH ZVYKŮ	4
1.1 SEZNÁMENÍ S HISTORIÍ ŘEMESEL	4
1.2 SEZNÁMENÍ S LIDOVÝMI ZVYKY, VÝROČNÍMI OBYČEJI A OBŘADY ROKU V RÁMCI ROČNÍCH OBDOBÍ	5
1.2.1 Jaro	5
1.2.2 Léto	11
1.2.3 Podzim	13
1.2.4 Zima	15
1.3 SEZNÁMENÍ S LIDOVÝMI ZVYKY, VÝROČNÍMI OBYČEJI A OBŘADY ROKU V RÁMCI ŽIVOTNÍHO CYKLU	20
1.3.1 Narození	20
1.3.2 Svatba	21
1.3.3 Smrt	21
1.3.4 Prezentace každodenního života s důrazem na hmotnou kulturu	21
2 VYUŽITÍ ŘEMESEL, TRADIC A LIDOVÝCH ZVYKŮ VE ŠKOLNÍM ROCE MŠ A JEJICH PŘÍNOS PRO DĚTI	23
2.1 SONDA DO MŠ	23
2.2 SOUČÁST ŠVP, TVP V MŠ	26
3 PRACOVNÍ NÁMĚTY SE ZAMĚŘENÍM NA ŘEMESLA, TRADICE A LIDOVÉ ZVYKY	29
3.1 PROJEKTY V MŠ	29
3.2 ŘEMESLNÉ POSTUPY	31
NÁMĚTY VYUŽITELNÉ K SEZNÁMENÍ DĚTÍ S POSTUPY ŘEMESLNÉ PRÁCE	31
3.3 NÁMĚTY K LIDOVÝM ZVYKŮM	37
3.3.1 Jaro	37
3.3.2 LÉTO (v MŠ realizovatelné na podzim)	39
3.3.3 Podzim	39
3.3.4 Zima	42
SHRnutí	43
ZÁVĚR	44
RESUMÉ	45
SEZNAM LITERATURY	46
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A DIAGRAMŮ	48

SEZNAM ZKRATEK

Volitelně se zde může nacházet seznam zkratk.

Úvod

Řemesla, tradice a lidové zvyky doprovází pedagogy v předškolních zařízeních při plánování a praxi, v rámci třídních vzdělávacích programů, a to především v období adventu, Vánoc a Velikonoc. Vedeme děti dostatečně ke zkušenosti s manipulací a vynalézavostí s předměty, které nás obklopují od minulosti? Jak využíváme řemesla, tradice a zvyky v průběhu celého školního roku? Jsme dostatečně seznámeni s děním našich předků, abychom byli schopni vést děti k přirozenosti, kterou nám příroda nabízí?

Je překvapující, kolik možností se skrývá v tomto tématu. Jako pedagogové si můžeme v těchto oblastech vyhledat náměty pro tvorbu v pracovních činnostech, dramatické oblasti, výtvarných činnostech, v hudebních činnostech (uvědomit si, mimo jiné, původ a obsah lidových písní, zopakovat si ty nejjednodušší hudební nástroje a hry), využít náměty ve výtvarných akcích a různých projektech v MŠ. Vraťme se do dob minulých a nechme je na nás dýchnout svou mírností a spojením s přírodou.

Cílem této práce je tedy vytvořit přehled a bližší seznámení s řemesly, tradicemi a lidovými zvyky využitelné v průběhu roku v mateřské škole, a to především z důvodu, odlišit čas všední (běžný) a čas sváteční. Proniknout v nabídce pracovních námětů do tajů dnes polozapomenutých řemeslných postupů a výrobků. Zjistit, jak dané téma využívají učitelé MŠ a zda, je to téma pro ně lákavé a vyhledávané.

„Stoleté zvyklosti se nedají nahradit. Vustálených tradicích a obřadech je naše minulost, úcta k vlastnímu rodu, jistota letitých kořenů. Kdo odmítá minulost, nemá ani budoucnost.“ (Skopová, 2010, s 9)

1 HISTORIE A SOUČASNOST ŘEMESEL, TRADIC A LIDOVÝCH ZVYKŮ

1.1 Seznámení s historií řemesel

Proč bychom měli být s historií řemesel seznámeni v prostředí mateřské školy? Abychom mohli děti seznamovat s řemesly, objasňovat jim pojmy a postupy práce, tak jak ji dělají někteří rodiče, jak se na ně připravují někteří sourozenci v devátých ročnících apod., musíme znát jejich historii. Teprve potom si na řemesla můžeme hrát, pozorovat je a seznamovat se s nimi.

Řemeslná dokonalost a vzhled výrobku se zvyšovala s zručností vedenou intelektem. Docházelo k jednotě účelu i estetického účinku ve snaze umělecky povznést předměty denní potřeby. Postupně tak docházelo k rozšiřování odvětví uměleckého řemesla v závislosti na lidské uživatelnosti výrobku a zpracovávání materiálů. Hovoříme o odvětví řemesel jako zlatnictví, šperkařství, kovářství, řezbářství, truhlářství, tkalcovství, sklářství, keramiky a knižní vazby. V MŠ bych se, z řemesel, věnovala spíše mlynářskému řemeslu, pekařskému, řeznickému, krejčovskému, kovářskému aj. Řemeslná práce byla od středověku do devatenáctého století organizovaná v dílnách a ceších. Cechovní znaky zjednodušené pro děti jsou vyobrazeny v knize Řemesla od Kláry Smolíkové.

Velký mezník pro všechny rukodělné činnosti (zánik individuálního podílu na výrobcích), jako bylo pletení ze slámy a proutí, výroba keramických nádob, tkaní látek a další, tvoří jednoznačně průmyslová revoluce. Její obrovské zvýšení produktivity práce, které šlo ruku v ruce s rozmachem nových technologií do začátku 20. st. naprosto změnil způsob života ve městě a především na venkově. Jako příklad uveďme marný boj o obživu domácích tkalců v Čechách, na Moravě a Slezsku, se vznikem textilní továrny. Cena výrobku nemohla konkurovat levné tovární výrobě. Přesto, ale zjišťujeme, že některé druhy rukodělné výroby a lidového řemesla byly a jsou nenahraditelné. Jednoznačně hovoříme o starobylých technikách, tradicemi prověřenými materiály, neméně důležitými zkušenostmi, což jsou vlastnosti, které strojní výroba nikdy nedokáže nahradit. Ale, ať už je to tlak lidské přizpůsobivosti nebo vyvíjející se společnosti, rozvoj průmyslové výroby byl nezadržitelný. Nicméně instituce jako jsou obchodní a živnostenské komory se snažily od konce 19. století pro nás uchovat rukodělné technologie i s jejich tradicí. V jejich zájmu nebyl jen přenos pro další generace, ale především se snažily řemeslníky podporovat (odběr,

zvelebování lidové umělecké výroby a řemesel). Současně vznikala družstevní sdružení nebo organizace výtvarníků či teoretiků (př. Artěl, Družstevní práce). Tito lidé si uvědomovali, že k zachování lidového řemesla nelze použít žádné „zakonzervování“ nebo jakékoliv jednorázové činnosti, ale jen cílevědomou a soustavnou péčí vytvořit součást hmotné kultury. Jejich záměrem nebylo podpořit originalitu ve zdobení povrchu, ale zvýraznit přednost v dobře opracovaném materiálu, který i se svou strukturou a možnostmi zpracování řemeslník či výrobce ovládá. Ve 20. století se mění pohled na lidového řemeslníka, coby uměleckého tvůrce. Jeho výrobky jsou považovány za dekorativní předměty, unikátní výrobky. Řemeslníci sami nazývají svou činnost uměním. Nutno říci, že k obživě tato činnost samostatně nestačí a musejí si k obživě pomáhat druhým zaměstnáním.

K. Benda, D. Hejdová (1999)

1.2 Seznámení s lidovými zvyky, výročními obyčejí a obřady roku v rámci ročních období

V této části práce bych chtěla vytvořit přehled (zásobník) jednotlivých zvyků, svátků a obyčejů. Tato část by měla být přínosem pro sjednocení a ucelení znalosti našich lidových zvyků a svátků. Rozčlenění do ročních období se mi jeví jako vhodné pro využití při práci s dětmi v mateřských školách. Každou část uvedu (stejně jako M. Bestajovský ve svých knihách) přehledem lidových tradic, s tím rozdílem, že se budu věnovat pouze těm tradicím, které jsou realizovatelné v MŠ.

1.2.1 Jaro

„S jarem přichází všechno to pěkné, milé a příjemné, na co v mrazivých dnech všichni čekáme – hřejivé sluneční paprsky, probouzející se příroda, barevný svět kolem nás a s tím i příjemnější nálada a radost ze života.“ (Šottnerová, 2004, s 5)

Přehled jarních tradic realizovatelných v MŠ

Popeleční středa, postní doba, Pašijový týden, Velikonoce, apríl (1. 4.), sv. Jiří (24. 4.), filipojakubská noc (30. 4.), 1. máj (1. 5.), stavění máje, Den matek, letnice, jízda králů, otevírání studánek a střelba ku ptáku.

K jaru neodmyslitelně patří **ptactvo**. V mateřské škole bychom tak, na základě zde uvedených informací, mohli dětem přiblížit původ některých slov z lidových písní,

pohádek, rčeníh aj. Ptactvo využíváme s dětmi k seznamování se zvuky živé přírody, melodizujeme a rytmizujeme zvuky ptáků v rozvoji hudebnosti dítěte a námět ptactvo se objevuje i v pracovních a výtvarných činnostech. Lidé si dříve o ptactvu zpívali, vyprávěli, vzhlíželi k němu a uctívali jej. Viděli v něm spojení mezi pohanským světem a Bohem (má k němu nejbližší, přináší zprávy). Ptactvo lidu pomáhalo v jakémisi předvídání (kdy nastane smrt, kdy přijde potomek, jaká bude úroda, kdo bude mít štěstí, hlad, mor, svatbu, aj.). Například o skřivanovi polním se říká, že oznamuje jaro. *„Skřivan musí na Hromnice vrznout, kdyby měl hned na tento den zmrznout.“* (Krolmus, 2011, s 49) Vlaštovka obecná také příletem oznamuje jaro a odletem oznamuje zimu. Oblíbeným zpěvným ptákem je slavík obecný. Jeho zpěv má dle Jana Koříňka 20 zvuků, které popisuje V. Krolmus (2011) na s 62 a 63. Datel černý byl a je ochráncem lesů. Děti jsou s datlem seznamováni, jako s doktorem stromů např. v písni Z. Svěráka, J. Uhlíře *Datel*. Sojčí kamínek by měl otevírat všechny poklady. Tam, kde vidí letět čápa bílého, stává se nositelem neštěstí (nečistí tam zem od zeměplazů). Tím, že staví hnízda na komínech byl považován za ochránce od ohně. V. Krolmus (2011)

Mezi hlavní svátky jara patří **Velikonoce**. Nejvýznamnější svátky křesťanské církve. Jsou spojené s památkou a vzkříšení Krista, vzpomínka na jeho zmrtvýchvstání. Původně tento svátek souvisel se svátkem nomádských pastýřů a byl spojen s obětováním mladých zvířat, především beránků. *„Měl pravděpodobně návaznost na židovský sedmidenní svátek Pesach, kterým si Židé připomínali vysvobození z egyptského zajetí.“* (Šottnerová, 2007, s 6) Období mezi masopustem a Velikonocemi nazýváme postní dobou (křesťanství). **Postní doba** představuje dobu příprav na Velikonoce a její hlavní myšlenku tvořilo období, kdy by se měl člověk snažit pracovat na své proměně a obnově svého života. Postní doba trvá 40 dní a začíná **Popeleční středou** po **masopustním úterý**. V den, který nazýváme Poleleční středou (černá, škaredá, smetná) lidé chodívají do kostela, kde si nechají posvětit popel z ratolestí (kočiček). Následují týdny s označením nedělí postní doby (pražná, kýchavná, družebná, smrtná a květná). Každá tato neděle na sebe váže určité zvyklosti. V MŠ je pro nás využitelná doba po 5. neděli postní – smrtné, kdy se ze vsi vynášela slaměná smrt (Mařena, Mořena, Smrtholka). Figura ze slámy a hadrů, na krku by měla mít korále z vyfouknutých (nebarevných) vajec tzv. vejdukky. *„Já jsem Smrtka Morana, mráz a led má hůlka zná. Mávnu sem a mávnu tam,*

strašnou zimu přivolám.“ (Váchová, 2009, s 32) Figura je dětmi nesena na tyči, cestou ji děti doprovází říkadly s tematikou loučení se zimou a vítání jara (v podobě líta) a následně je vhozena do vody. D.Šottnerová (2004) *„Smrt plave po vodě, nový líto k nám jede s červenýma vejci, s žlutějma mazanci.*“ (Váchová, 2009, s 38) S dětmi je možné použít místo slámy a hadrů, bochníky chleba a rohlíky (k výrobě těla). Můžeme tak současně s loučením se zimou, probouzet vodní živočichy.

Poslední předvelikonoční týden označujeme jako **Pašijový** (Svatý, Velký) **týden** (začíná Květnou nedělí). Tento týden je realizovatelný v MŠ, kdy můžeme každý den týdne využít k seznámení dětí se starými zvyklostmi. Uvedu obyčeje k jednotlivým dnům podle D. Šottnerové (2004) **Modré pondělí**, tímto dnem dětem začínaly prázdniny. Po něm přichází **Šedivé úterý**, kdy se měli uklízet a vymetat pavučinky, s dětmi můžeme udělat společný úklid ve třídě. **Sazometná středa** (Škaredá, Smetná) vymetají se saze z komína a nikdo se neměl škaredit, aby se neškaredil každou středu v roce. Možno zařadit hry založené na práci s emocemi. **Zelený čtvrtek**, zelený proto, že v tento den byli hříšníci (suché ratolesti) přijímáni zpět do společenství (opět se zazelenaly). Ráno bylo zvykem omývat se rosou, coby ochranou před nemocemi. Další z lidových pověr praví, že kdo, by na Zelený čtvrtek snědl před východem slunce chléb namazaný medem, ten byl po celý rok chráněn před žihadly. Pro koledníky je podstatné, že v tento den utichají všechny zvony (odlétají do Říma) a zvuky zvonů nahrazují právě koledníci s řehačkami a klapačkami (v předu s tragačem), a to v poledne a večer. **Velký pátek**, tímto dnem se připomíná smrt Ježíše Krista, měl by všude vládnout klid, ticho a rozjímání. Současně se na Velký pátek otevírají poklady ve skalách (i hora Blaník). Při řehtání hrály hru, při které „vyháněli Jidáše.“ *„Bude čtvrtek zelený, bude beránek pečený, budem jíst jidáše, s medem kousek kaše a tři lžičky medu vezmem proti jedu. My Jidáše honíme a dřevem mu zvoníme. Kdo ho viděl, ať nám poví o nevěrném Jidášovi.*“ (Váchová, 2009, s 57) Jidášky se myslí druh pečiva ve tvaru bochníčků, točenic (symbolizovaly hada – zrádce) nebo pletenců (symbol provazu, na kterém se Jidáš oběsil). J. Langhammerová (2004) V MŠ využijeme tento den k navození klidné atmosféry, hry o pokladech. Při pohybových činnostech se nabízí hra na Jidáše. **Bílá sobota**, den, kdy se metlo novým koštětem, aby se v domě nadržel hmyz. Z pečiva se pekl mazanec a bochánek. To, co je, pro bílou sobotu nejtypičtější, je pltní pomlázek a zdobení vajíček. V MŠ se většinou ve výtvarných a pracovních činnostech věnujeme

zdobení vajec v celém integračním bloku. Po bílé sobotě začínají svátky **Velikonoce**. „Začínají vždy v neděli po 1. jarním úplňku (po 21. 3. první úplněk). V roce 2015 budou 5. 4. v roce 2016 27. 3.“ (viz tabulka Bestajovský, 2004, s 15) **Boží hod velikonoční** neboli 1. neděle velikonoční, kdy se chodilo do kostela nechávat světit velikonoční pokrmy. Jedna z tradic pro tento den bylo sníst společně jedno vejce (obdobně jako na Vánoce jablko), kdo by v následném roce zbloudil, měl by si vzpomenout, s kým jedl vejce o Velikonocích a rozpomněl by se a navrátil. Dalším dnem, který je významný především pro děti, díky koledování je **pondělí velikonoční** (červené). Pro celé toto období je příznačné charakterizovat **velikonoční symboly**. Hovoříme o symbolech, které představují život, světlo, zdraví a štěstí. Např. zelený strom, zelená ratolest, červené jablko, kynuté pečivo, červená barva, pestré tkaniny, plné vejce. Mezi ty nejznámější patří **vejce** - symbol plodnosti, úrody, nového, stále se opakujícího života a vzkříšení. Vajíčko se stává odměnou koledníkům, darem a předmětem zdobení. Zvláštní postavení má vejce, které je červené, to patřilo patrně k prvním typům kraslic. Vejce, které bylo určeno jako dar za pomlázku, se nevařilo, protože by tím, prý, ztratilo kouzelnou moc. Mezi magické úkony s vejci patřilo kladení do brázdy v poli, aby dalo bohatou úrodu, přidávání do hrobu mrtvým jako obětní dar nebo se koulelo po hřbetě krávy, čímž jí mělo dodat sílu. D. Šottnerová (2004)

Legenda o vzniku tradice z oblasti Hradce Králové: „Bylo to toho dne, kdy Ježíš spolu s Petrem chodili po světě, až došli navečer ke statku, kde požádali hospodyni o nocleh. Ráno nevěděla hospodyně, čím by pocestné pohostila, když v tom zakdákala slepice. Seběhla do kurníku a našla vejce. To pak upekla v popelu a nabídla jej pocestným. Když se Ježíš se svatým Petrem najedli, poděkovali a odešli. Žena chtěla smést ze stolu skořápky, ale místo nich tam ležely kousky zlata. Od té doby, v tento den, na památku návštěvy oněch pocestných, hostila každého vajíčky.“ (Bestajovský, 2004, s 21)

Pokud se budeme zabývat kraslicí, všimneme si, že základními prvky ornamentů byly tečka, čárka, kroužek, čtverec, obdélník, kosočtverec, vlnovka, závitnice, slzové tvary. Z ornamentů byly vytvářeny motivy rostlinné, živočišné, figurální, zemědělské a pastýřské, kosmické, religiózní, ale i prvky lidových obyčejů. J. Langhammerová (2004) Zde se nabízí využití v MŠ v grafomotorických cvičeních i zdobení vajec. Dalším symbolem Velikonoc je **beránek**. Symbol Božího beránka Ježíše Krista

(symbol čisté oběti). Další vazba na beránka je i fakt, že židovský Bůh byl pastýř, který se staral o ovečky. D. Šottnerová (2004) Ze symboliky fauny je to ještě **zajíc**, nicméně symbol zajíce, je převzatý z Německa. Velikonoce jsou svátky především křesťanské, proto je z pohledu církve důležitý symbol **kříže**. V MŠ je možné děti seznámit s různými tvary kříže, coby grafomotorickým cvičením (Antoninský, sv. Ondřeje, řecký, křesťanský). Ke kříži se přidávají ještě **oheň a svíce**. Ve velikonočním kontextu symboly značí oheň jako světlo, vítězství nad zimou a svíce jako světlo, život. Bílá barva (opět v tomto kontextu) symbolizovala čistotu, naději a nový život. Můžeme využít v jazykové chvílce s protiklady. Symbol, který je spolu s vejcem pro Velikonoce zcela nejtypičtější je **pomlázka** (ze 14. st.). „České Velikonoce charakterizuje živá tradice – velikonoční pomlázka.“ (Šottnerová, 2004, s 11) „Slovo „pomlázka,“ vychází z původního názvu *omládka*.“ (Šottnerová, 2004, s 12) Jak uvádí M. Bestajovský (2004) má mnoho podob i krajevých názvů např: Binovačka a Vinovačka, Dynovačka, Houdovačka, Koleda, Mrskú, Tatar aj. Smysl šlehání pomlázkou je v předávání svěžesti, mladosti, ohebnosti a zdraví mladého proutku (nejčastěji vrbového). Vdané ženy jsou šlehány proto, aby se jim vyháněl zlý jazyk. Samotné šlehání byla pro dívky výsost a oni si ji považovaly, chtěly být omlazeny, a proto koledníky odměňovaly (pentlí či kraslicí). D. Šottnerová (2004) **Pentle a mašle** neznačí jen ozdobu, ale barvou, kterou dávala dívka chlapci v podobě pentle na pomlázku, vyjadřovala určitou zprávu (červená – má hoča ráda, modrá – dávala naději, zelená – byl oblíbený, žlutá – neoblíbený, nezájem). D. Šottnerová (2004) Možné využít s dětmi k „rozhovorům“ pomocí barev. Ke koledníkům, v některých částech republiky neodmyslitelně patří **řehťacky**. Největší řehťackou byl tragač, který chodil v čele průvodu. Držel se v obou rukách jako kolečko. M. Bestajovský (2008) V MŠ využitelné při pohybových hrách nebo práci s nástrojem.

Období povelikonoční

V kalendáři je další datum, které je pro nás zajímavé 1. 4., kdy hovoříme o Aprílu. **Apríl** není českou tradicí, ale zdomácněl u nás. Jmenuji ho, protože děti vítají situace, kdy i dospělý projeví zájem o humor. V praxi je to ale tak, že mu děti nepříliš rozumějí. Aprílové žerty jsou založené na ironii, kterou děti nechápou.

Svátek sv. Jiří (24. 4.), který bývá zobrazen na koni jako rytíř, zabíjející saň. Medailonky a penízky s tímto vyobrazením byly velice oblíbené a tvořily zároveň

amulety, které ochraňovaly od poranění. V tento den se věří, že se otevírá zem. Také je to 1. den, kdy se začalo koupat v přírodě. Neměla se pít voda ze studní, údajně byla jedovatá. M. Bestajovský (2008) Další z pranostik praví, že ze země vylézají hadi a štíři. Je to jedna z nejužívanějších pranostik a je natolik jednoznačná, že je u dětí oblíbená. Konec dubna, přesněji datum 30. 4. slavíme jako **filipojakubskou noc**, která je spojována s oslavou pálení čarodějnic. Hovoříme o ní jako o magické noci, kdy zlé síly mají větší moc než obvykle. Zlé síly představují čarodějnice a oheň očišťuje od zlých sil. Lidé věřili, že zlo škodí prostřednictvím lidí, především starých žen – hony na čarodějnice. Hlavní účel tohoto lidového svátku byla ochrana úrody a hospodářství před neúspěchem. M. Bestajovský (2008)

Máj, květen je plný květů a vůně, kdy je jaro v plné síle, proto toto období začíná svátkem jeho prvního dne neboli **1. Máj**. Jméno je spojováno s ozdobeným zeleným stromkem májkou neboli máj, májek, který symbolizuje jaro a lásku, ale mohlo taktéž vzniknout z podobnosti názvu označení května v cizích jazycích. Lidová moudrost praví, že dívka, která je na prvního máje nepolíbená, do roka uschne. Samotné stavění máje tvoří lidovou tradici, která se praktikovala ve městě i na venkově. Máj stával na návsi, před radnicí, před kostelem a také před domy vrchnosti a v jistých případech před domy svobodných dívek. D. Šottnerová (2007) Na mnoha místech je tento den využíván k ukázce tance tradiční lidové Besedy. Je to den, kdy se mladí, svobodní lidé obléknou do krojů a v průvodu obcházejí obyvatele, aby je pozvali na taneční zábavu. Zajímavé je, že literatura hovoří o zvyku stavění, zdobení, hlídání májky, ale nenašla jsem záznam o nápisech (nejčastěji vápnem), které omladina píše před domy v noci před 1. májem. Pravděpodobně se jedná o nástupce zvyku „vylévání cestiček“ (zvyk opírající se o milostnou tematiku). J. Langhammerová (2004) V MŠ můžeme tento svátek využít k seznámení dětí s krojem a současně tak prohlubovat vnímání času (oblečení prababiček, když byly mladé, aj.). Možno využít k výletu např. Dům historie Přešticka nebo Národopisné muzeum.

Mezinárodní svátek, který vzdává úctu ženám, jakožto dárkyním života je **Den matek**. Slaví se druhou květnovou nedělí a v MŠ je to ideální doba k seznamování dětí se skutečnostmi jako je narození dítěte, těhotenství (dostupnost pomůcek) a poděkování matkám v podobě dárku nebo přání. Vhodné k využití některé řemeslné techniky (drátkování, tkaní, aj.) V přírodě začíná jaro již mnohem dříve než astronomické jaro

(16. 5.), pravděpodobně tento fakt dal vzniknout, ne příliš přesnému názvu, svátkům uprostřed jara, **letnice**. Do svátků letnic patří z lidových obyčejů například **jízda králů** (Jízdu tvoří 20-30 jezdců, mládenců. Dívky připravují výzdobu, jízdy se neúčastní.). **Otevírání studánek** (Tato slavnost patřila děvčatům, protože se věřilo, že dívčí nevinnost má očistnou moc. Děvčata je čistila, čímž je otevírala. Ozdobily se kvítím a zvolily si královnu. Tou byla nejhezčí, ale také nejvýřečnější dívka. Pak se vydaly na „průvod královniček“ spojený s koledou). D. Šottnerová (2007)

Střelba ku ptáku (Tato slavnost, byla výhradně městská. Volil se při ní nejúspěšnější střelec, který získal titul „ptačí král.“) M. Bestajovský (2008)

1.2.2 Léto

Léto patří k části roku, kdy nám příroda nabízí své dary. Ať už jsou to jahody, maliny, třešně nebo obilí a seno. Na konci léta nám příroda nabízí houby a mimo jiné třeba ostružiny. Jak píše D. Šottnerová (2007) tento krásný čas končí v tichu ranních mlh. V kalendáři je léto vymezeno od 21. června do 22. září.

Přehled letních tradic realizovatelných v MŠ

svatojánská noc (23. 6.), sv. Markéta (13. 7.), žně, dožínky (obžínky, dožatá), česání chmele, dočesná, poutě, trhy, jarmarky

Den - noc, kdy nastává slunovrat a současně tak začíná léto, označujeme jako **svatojánskou noc**. Pro děti je srozumitelné vysvětlení v knize Chaloupka na vršku: „*O letním slunovratu přichází léto a to jsou dny nejdelší, protože sluníčko vychází nejdřív a zapadá nejpozději.*“ (Váchová, 2009, s 78) Slunce již ztrácí svou moc, proto se mu lidé snažili pomoci v doplnění sil (zapalovali ohně s nadějí, že teplo a světlo ohně, pomůže slunci v doplnění energie). Slunce vládlo přes den, tudíž noc byla plná tajemství a magie (ožívají temné síly a země vydává své poklady). Poklady se otevíraly květem z kapradí, který se musel získat o půlnoci, i přes čerty, čarodějnice, bludičky, kteří je střežili. Každé označení těchto postav má svůj význam. Bludičky, tak byla označována bloudivá světýlka. Lidé věřili, že jsou to dušičky dětí, které zemřely po narození bez pokřtění, tzv. nekřtěňátka. Dobrého a upřímného člověka bludičky dovedou k pokladu, ale hříšníka dovedou do bažin. Bludičky se prý rády dívaly do oken a pro ochranu nepomáhalo modlení, ale naopak klení. Lesní panny byly divé ženy, divoženky, bosorky. Při svých rejích tančily na lukách a lákaly do svého středu

svým zpěvem a tancem každého mládence, kterého utancovaly k smrti. M. Bestajovský (2008) Zapalovat svatojánské ohně bylo zvykem převážně mladých lidí. Čarovnou moc měl mít oheň sám o sobě, ale mladí se snažili kouzla ještě více podpořit, vytvořili si ještě jiné zvyky. Chlapci i děvčata si skokem přes oheň utužovali zdraví. Dalším zvykem, o kterém se zmiňuje M. Bestajovský (2008) i A. Navrátilová (2012) je vyhazování košťat do vzduchu, aby tak věštili, kolik let budou zdraví. Koště se namočilo do kolomazi a zapálené se vyhazovalo do vzduchu. Pokud spadlo na zem a stále hořelo, znamenalo to jeden rok ve zdraví. Pokud ale ve vzduchu oheň zhasl, značilo to smrt. Chtěl-li někdo znát tvář či jméno svého vyvoleného, vložil si v tuto noc pod hlavu svazek devatera kvítí. V MŠ je možno nejen „pracovat“ s košťaty, ale využít přírodovědných vycházek k poznávání bylin.

Přichází svátek **svaté Markéty** (13. 7.), patronky těhotných žen, rolníků a pastýřů. Bývá zobrazována se zabitým drakem, symbolizující vítězství dobra nad zlem. Objevila jsem o ní zmínku v pohádkách, proto ji zde jmenuji. Její svátek je spojován se začátkem žní, jak praví pranostika: **svatá Markyta vede žence do žita**, nebo **svatá Markyta hodila srp do žita**. Ženci při příchodu na pole nejprve smekli, pokřižovali se a kosou naznačili ve vzduchu kříž. Při žních muži kosili a ženy srpem dočistřovaly a kladly stébla na povřísla (druh provazu vyrobený ze stonků obilí). Následně se vázalo ve snopy, z kterých se stavěli panáci. Pokud se na poli našel ještě rozkvetlý klas, znamenalo to hlad pro celý kraj. M. Bestajovský (2008) Dětem by mohla být objasněna práce na poli v souvislosti s obilím (potravina, sláma, výplň, došky, aj.), a to v historii i současnosti (zpracování, technika, zemědělské stroje).

Po skončení práce na poli přicházeli slavnosti na počest jejich ukončení – **dožínky**. Již týden před, začala děvčata plést z klasů obilí ohromný věnec (tvar mohl někde odpovídat koruně nebo slunci), do kterého se zaplétalo ovoce, koláče i cukrovinky. Věnec měl mít kouzelnou moc uzdravovat a ovlivňovat úrodu v příštím roce. S ním pak doprovázeli vozy – věnec nesla nejhezčí a nejvýřečnější žnečka. Ostatní děvčata měla ověnčené hrábě. Při tomto pochodu se u dveří domu (věnec byl určen hospodáři nebo vrchnosti) říkávalo: **„Panímámo zlatá, otvírejte vrata, neseme Vám věnec ze samého zlata!“** M. Bestajovský (2008). Mohlo by se využít k symbolickému průvodu v MŠ na počest konce prací na poli – V MŠ realizovatelné v září. K letním pracím nepatřili jen práce na poli, ale i práce spojené s **česáním chmele**. V dnešní

době se v souvislosti s výrobou piva, konají slavnosti piva. Obzvláště pro děti západočeského kraje je vhodné (v rámci informovanosti) seznamovat je s dvoudomou rostlinou, chmelem otáčivým a práce s ní. **Poutě**, znamenaly návštěvy posvátných míst, uctění světce a příležitost nakoupit dárky a obdarovávat se (svaté obrázky, růžence, olovené prstýnky, perníkové srdce). **Trhy a jarmarky**, představovaly místa, kde docházelo ke směně zboží, ale zároveň vytvářely komunikační místa (pro obyčejný lid sváteční událost). Trhy byly týdenní a jarmark je vlastně výroční trh (vztahující se k nějaké události – světec, založení obce aj.) M. Bestajovský (2004) I v prostředí MŠ lze realizovat staročeský trh nebo jarmark.

Letní období do raného podzimu je poměrně chudé na lidové tradice (nedostatek času se zásobováním potravy na celou zimu spojená s těžkou prací), což je pro využití v MŠ pozitivum, neboť je většina předškolních zařízení v období léta uzavřena.

1.2.3 Podzim

Výrazným znakem podzimní přírody je změna v barvě listů rostlin, jejich opadávání, ale také uzrávání plodů a semen (zakočení vegetativního období), což s sebou přináší sklizeň plodin, bylin a hub. V kalendáři je podzim vymezen od 23. září do 20. prosince.

Přehled a obsah podzimních tradic realizovatelných v MŠ

Podzimní sklizeň – ovoce, vinobraní, řepa, len, brambory, sv. Václav (28. 9.), posvícení a hody, dušičky – památka všech zemřelých (2. 11.), sv. Martin (11. 11.)

Zvyky spojené s česáním ovoce. Když na Slezsku česali **ovoce**, věřili, že by strom plakal, pokud by mu při česání někdo ulomil větvičku. Pokud strom nerodil vůbec, věřilo se, že má v kořenech hada (viz. pohádka *O třech zlatých vlasech děda Vševeda*) Po sklizni se na každém stromě nechával jeden plod, tzv. zapomnělka, ta se nesměla utrhnout, protože, kdo by ji snědl, ten by celý rok zapomínal. M. Bestajovský (2008)

Pokud nazveme chmel zeleným zlatem a uhlí černým nebo hnědým zlatem, pak je na místě označit **řepu cukrovku** za bílé zlato. Pěstuje se u nás od 17. století a i její konec sklizně si zasloužil oslavu. Zmínku o ní je dobré v MŠ zařadit v rámci časté dramatizace pohádky *O řepě*. Od dob začátku odívání, patřil k našim hlavním plodinám i **len a konopí seté**. Samotná práce na poli vypadala tak, že se nejprve len

sekal ručně, svazoval povříslý, 14 dnů se převracel, aby proschnul, postavili se snopy a po několika dnech se teprve svážel. Konopnická, je lidová závěrečná slavnost sklizně lnu, kde hlavní slovo měly ženy. Z této oslavy vznikl tanec konopnička, konopnice, skočná, obkročák, moták – všechny vycházejí z původního skákání na len nebo konopí. M. Bestajovský (2008) Řada tanečních kroků jako je obkročák, krok poskočný, dvojpolka jsou realizovatelné i s dětmi předškolního věku.

Budoucnost lnu v Čechách nemá dobré vyhlídky (zásobení z východu, nahrazení bavlnou), přesto bychom měli děti seznamovat s jeho existencí, neboť je součástí české historie a českého řemesla. (Krtek a kalhotky je také nestárnoucí a dětmi milovaná pohádka)

Chléb chudých a naší základní zemědělskou plodinu představuje **lilek brambor**. Jídlo (hlízy), které si mohl v historii dovolit každý. Známe ji i pod názvem zemská jablka, zemáky, zemčata, erteple. Dnes je lilek brambor považován za starou kulturní plodinu. Pro děti, byla sklizeň spojená s pečenými bramborami v ohni. V knize Chaloupka na vršku děti říkají: **“Brambůrky, brambůrky pečte se do kůrky!”** (Váchová, 2009, s 107) Když se jí nové brambory, mají se hodně otevírat ústa, aby byly příští rok ještě větší. M. Bestajovský (2008)

Jakékoliv jiné plodiny, ať už ovoce či zeleniny, tvořily důležitou roli v jídelníčku, proto si každá sklizeň zasloužila menší radování (potěšení) a ve své podstatě byl hlavní cíl (sklizeň – slavnosti), lidi sdružit. Mohli bychom mluvit o švestkobraní, trnkobraní, jablkových hodech aj.

V září (období podzimní rovnodennosti) má svátek jeden z našich nejznámějších světců **svatý Václav** (28. 10.) Kníže Václav je od 10. století uznáván jako světec. Je považován za vládce a ochránce českého státu. Na jeho svátek se konají mše, poutě, posvícení, lidové veselice. V tomto období se ujímá vlády tma, proto v sobě lidé probouzeli odvahu, sílu a obraceli se ke svým ochráncům. Legenda hovoří o ukrytém vojsku v čele s Václavem, čekající v hoře Blaník. M. Bestajovský (2008). Sílu lidé čerpali především z ovoce a zeleniny. V MŠ se tak můžeme společně podílet na tvorbě zeleninových polévek, závinů, sušení ovoce, pečení chleba aj. (to vše ve skutečnosti nebo fikci).

K podzimnímu období patří i lidová slavnost **posvícení**. Podle legendy slavil první posvícení Šalamoun, když světil svůj chrám v Jeruzalémě – každý rok, pak v tento den

pořádal hostinu. Jedná se tedy o výroční slavnost, v neděli před nebo po svátku světce, jemuž byl zasvěcen místní kostel. Posvícení ukončovalo polní práce, a to dobrým jídlem a odpočinkem. V r. 1787 František Josef II. sjednotil slavení posvícení na neděli po svátku sv. Havla, nazývané také jako císařské hody nebo havelské posvícení. M. Bestajovský (2004)

K symbolům posvícení patří zvací koláče, pečená husa, hudba, zpěv, koláče (čím menší, tím slavnostnější). Na Martinské posvícení se pekly martinské podkovy a rohlíky (plněné mákem). Po posvícení přichází svátek všech svatých (1. 11.), kdy se peklo pečivo ve tvaru hnátů poležené křížem „kosti svatých.“ A den po, slavíme svátek všech zemřelých neboli **dušičky** (2. 11.). Cílem dne je vzpomínat na zemřelé, očistit hroby, klást věnce, modlit se – očisti dušičky od jejich hříchů. Na svátek zemřelých se pekly „dušičky,“ což bylo čtyřhranné pečivo plněné mákem nebo povidly. Těmi se obdarovávali chudí a žebráci. Večer před dušičkami se do ohně házely pokrmy (vykoupení z hříchů nebo přilepšení). Prší-li na dušičky, zemřelí údajně oplakávají své hřichy. M. Bestajovský (2008) O tématu posvícení je pro děti připraveno několik zdrojů (Zpívánky v TV, loutkový seriál Chaloupka na vršku, lidové písně, aj.).

Mezi dalšího významného světce tohoto období patří **svatý Martin** (11. 11.). Stal se patronem vojáků, koní, jezdců, hus a vinařů. Znamé je pořekadlo: „**Svatý Martin přijíždí na bílém koni. Značí, že v době, kdy tento světec slaví svůj svátek, padal sníh a neodvratně se blížila královna mrazivých večerů a dlouhých nocí – paní zima.**“ (Bestajovský, 2006, s 18) K oslavám patří pečení svatomartinské husy. K její historii se vážou dvě legendy. 1. - husy natolik sv. Martina rušily, že nyní pykají. 2 - sv. Martin se před svou volbou biskupem, skrýval v husníku, ale husy ho svým kdákáním prozradily. Jisté je, že i dělení porcí mělo svůj význam. Nejnižší sluha dostal křídlo, aby při práci více létal. Vyšší sluha dostal stehno, hospodář zbytek. Kromě husy se peklo svatomartinské pečivo, což byly rohy, rohlíky, podkovy plněné mákem nebo povidly. M. Bestajovský (2004) Jsou školky, které tento svátek využívají k „jízdě sv. Martina.“

1.2.4 Zima

Zima, je období, kdy je příroda v klidu a „spí.“ Den zimního slunovratu (21. 12) je oslavou zimy. Je to den, kdy je slunce od nás nejdále, ale také se k nám současně začíná vracet, čímž se den prodlužuje, v přírodě postupně přibývá světlo a teplo, a to

přináší naději na bohatou úrodu v příštím roce. Opět jistota obživy. K tomuto období se váží zvyky, obřady a pověry, které se snaží vyjádřit touhu po lepším životě (i v kontextu křesťanství – příchod Mesiáše). D. Šottnerová (2004)

Přehled zimních tradic realizovatelných v MŠ

advent, sv. Barbora (4. 12.), sv. Mikuláš (5. 12.), sv. Lucie (13. 12.), Štědrý den (24. 12.), štědrovečerní stůl, věštění, Hod Boží vánoční (25. 12.), sv. Štěpán (26. 12.), sv. Silvestr (31. 12.), Nový rok (1. 1.), Tři králové (6. 1.), Hromnice (2. 2.), masopust

Několik dní po zimním slunovratu přicházejí vánoční svátky neboli Vánoce. Předchází jim období zvané **advent**. Slovo advent znamená příchod. V dnešní době znamená přípravnou dobu, která zahrnuje řadu jednotlivých svátků, očekávání a ztišení se. Označuje dobu očekávání příchodu Mesiáše, spasitele, Ježíše na tento svět. Čtyři adventní neděle nesou název: železná, bronzová, stříbrná a zlatá a jsou slaveny od 11. století. T. Smolková (2009) V první části Adventu slaví svůj svátek **svatá Barbora** (4. 12.). Večer před jejím svátkem chodily po vsi „Barborky,“ postavy v bílém oděvu se závojem. Chodily ve dvojicích či trojicích. Jedna z nich nesla v ruce košík s dobrotami a obdarovávala děti. M. Bestajovský (2006)

Dnes známe pod slovem barborka spíše označení třešňové větvičky, která by měla mít čarovnou moc (kolikátý den vykvete, tolikátý měsíc v následujícím roce, by byl pro majitele šťastným). Květ symbolizuje probuzení nových životních sil. T. Smolková (2009) Den po svaté Barboře slaví svátek **svatý Mikuláš** (5. 12.). Vznik legendy popisuje M. Bestajovský takto: *„Biskup Mikuláš se narodil někdy kolem roku 250 ve městě Patara, v rodině zbožných a bohatých křesťanů. Po smrti rodičů rozdal velkou část svého majetku chudým a potřebným lidem. Aby unikl projevům vděčnosti, vydal se na pouť do Palestiny. V maloasijském městě Myra zemřel v té době biskup. Novým biskupem se měl stát ten, kdo vejde následujícího rána do chrámu. Tím byl putující sv. Mikuláš, který, i když se zpočátku vzpíral, tak nakonec biskupský úřad přijal. Svůj biskupský úřad poctivě vykonával do své smrti, asi do roku 345.“* (Bestajovský, 2006, s 9)

Dnes Mikuláš poslouchá od dětí básničky či písničky, za které je obdaruje, ale v minulosti poslouchal, jak se děti umí modlit. Celý mikulášský průvod měl masopustní ráz (viz. masopustní průvod). Další, ke komu se váží pranostiky v období

adventu je **svatá Lucie** (13. 12.). V tento den se nemělo prát ani příst (Lucka by jinak uškodila). Lucky chodily bíle oděny s dlouhým nožem, jejich úkolem bylo kontrolovat děti, zda se postí. Na obchůzce nosily v ruce husí perut' k vymetání nečistot z jizeb (atribut očisty). J. Langhammerová (2004) Po Lucii přichází dětmi očekávané svátky **Vánoce**. Začínají **Štědrým dnem** (24. 12.). *„Člověk je v každé době – vědomě či nevědomě – zakotven v tradici. Vánoce patří k oné části tradice, která napomáhá i v moderní době obnovovat estetickou jednotu lidského života, dát mu poezii. Jsou mnohověkým darem lidské lásky.“* (Frolec, 1988, s 99)

Příběh narození Ježíše existuje v mnoha podobách (knižních, obrazových aj.) a jsem přesvědčena, že je s ním každá učitelka MŠ dobře seznámena. Proměny vánočních svátků jsou součástí obecných proměn v kultuře, vyplývajících ze změn společenskoekonomické struktury společnosti a politického řádu, společenského vědomí, hodnotového systému i podmínek života jednotlivých sociálních skupin národního společenství. Některé kulturní prvky vánoc přecházejí z jedné epochy do druhé, spojují se s novými projevy, proudy a vlivy a v nové kvalitě pokračují dále. Každá historická doba tak dala, „českým vánocům,“ svůj osobitý kolorit. A to, platí také o současných vánocích. Pro český národ jsou vánoce živou částí kulturního dědictví, patří k jeho historické paměti. Jsou poutem vzájemného lidského porozumění, svátky lidské lásky. V. Frolec (1988)

Jeden z lidových vánočních zvyků byla snídaně pro děti, kdy dostaly chléb s medem, aby byly po celý rok sladké – hodné. D. Šottnerová (2004) Kdo by se nepostil, ten by neviděl zlaté prase. Všechny ostatní zvyky měly za cíl, zajistit dobrou úrodu v příštím roce a zajistit úspěšný chov v hospodářství (nečistit stáje, pomazání ovocných stromů, aj.). Jedl se hrách, čočka, bramborová a rybí polévka, kuba z krup a česneku, chléb a vánočka. Děti vyhlížely první hvězdičku, která ukončovala půst, a právě s první hvězdou se zapalovala 1. svíčka a usedalo se ke stolu. Samotné stolování mělo také své zvyky. Na roh stolu se pokládal chléb, aby měla rodina stále co do úst. Na druhý roh trocha všeho, co pole dalo, aby byla dobrá úroda. Na třetí roh peníze, které slibovaly blahobyt a na čtvrtý roh miska na kousky jídla pro dobytek a slepice. Celý stůl se obepínal řetězem, symbolem ochrany a soudržnosti. Šupiny kapra také symbolizují peníze v domácnosti. Aby se pro někoho nevrátila smrt, neměl být u stolu lichý počet stolovníků. Než se usedlo ke stolu, stoupl si každý bosou nohou,

na zemi ležící sekeru, aby ho v příštím roce nebolely nohy. Před večeří se společně pomodlili a vzpomínali na vše dobré i zlé v roce. Při jídle ryby, se kosti dávaly na jeden talíř, a po večeří je hospodář odnesl pod jabloň (větší úroda). Od stolu se nikdo nezvedal, dokud všichni nedojedli (rodina by se příští rok nesešla). Po večeří se jedla vánočka a cukroví. M. Bestajovský (2006) navíc vysvětluje, nutnost sudého počtu stolovníků u vánočního stolu kvůli obcházení smrti, která by se pro někoho vrátila. D. Šottnerová (2004) opačně říká, že by měl být počet lichý. Tam, kde byla rodina v sudém počtu, měl být přizván host.

K Vánocům patří i předpovědi a věštění. Na Štědrý večer neměl mít nikdo u sebe žádnou cizí věc, protože by ho v příštím roce čekala smůla a neštěstí. Svobodné dívky házely pantoflem nebo oloupaly jablko na jednu slupku, třikrát ji zatočily nad hlavou a hodily za sebe, slupka měla ukázat písmeno, kterým začíná jméno milého. Oloupané jablko se rozdělilo na počet stolovníků a snědlo (kdyby zbloudili, vzpomněli by si s kým jedli o Vánocích jablko – stejně jako vejce o Velikonocích). Hospodář vzal 12 jadérek z jablka a vložil je do misky s vodou. Kolik jich vyplavalo, tolik by mělo být suchých měsíců. Sůl se dávala do 12 cibulových sukének (buď se rozpustila, zvlhla, zůstala – jaké budou měsíce v roce). Neopomíjené je v dnešní době také pouštění lodiček a lití olova. Oba tyto zvyky do jisté míry předpovídají dotyčnému, co ho v příštím roce očekává. V předpovědích počasí, vycházel lid ze staletých pozorování přírody a zkušeností přecházejících z generace na generaci. Pranostiky mají povětšinou reálný základ (tmavé Vánoce- bílé Velikonoce, bílé Vánoce – zelené Velikonoce). Celý den býval zakončen vánoční mší v kostele. D. Šottnerová (2004)

Mezi **vánoční symboly** tedy neodmyslitelně patří **dítě**, jako symbol počátku, proměny a naděje (narození Ježíše). **Betlém**, jako místo, kde očekávaný zlom nastal. Mezi další vánoční symbol patří **jmelí**. Jmelí zůstává stále zelené a dozrává v zimním období, možná právě proto je mu připisována ona tajemná a kouzelná moc. Zavěšené jmelí přináší do domu štěstí a lásku a zároveň ochraňuje před duchy a čarodějnicemi. D. Šottnerová (2004) a M. Bestajovský (2006) se zmiňují o darování jmelí, kdy čím více má jmelí bobulek, tím více bude štěstí v rodině. Štěstí nosí tomu, kdo je jím obdarován. Na každém vánočním stole, ať už v minulosti nebo současnosti, by neměla chybět **ryba**. Jako jídlo se na vánočním stole objevuje od 19. století. Jeden z nejvýraznějších symbolů Vánoc je **vánoční stromek**. V historii ho lze označit

za kulturní výtvar měšťanstva. Objevil se prvně přibližně v roce 1820 v Praze. Současně se v domácnostech objevovaly jesličky, které můžeme považovat za předchůdce vánočního stromku. V. Frolec (1988) Zajímavá je otázka proč právě strom? Je to kvůli jednotlivým jeho částem symbolizující podzemí, pozemský i božský život? Jehličnan jako symbol věčného života? D. Šottnerová (2004) ve své legendě o původu vánočního stromku popisuje jehličnan k oslavě zimního slunovratu ozdobený svícemi ve tvaru kříže, který přilákal posluchače, aby vyslechli příběh o narození Ježíše. Stejně tak zdobení se velice odlišuje. Nejprve se zdobilo ryze přírodními ozdobami a jídlem (skořápky, zrní, kukuřice, koření), nejčastěji zavěšené na červené pentli. V 19. století je nahradili výrobky českých sklářů. Jmenuji nejstarší českou sklárnu v Harrachově, sklárnu Novosad, která se mimo jiné, zabývá výrobou skleněných ozdob dodnes. Mezi typicky české ozdoby dob nedávných, patří čokoládové figurky. Ty, v jiných zemích na vánočním stromku nespatriíme. Samotné rozsvícení stromku symbolizuje oslavu návratu slunce. K vánočnímu stromku patří vánoční **dary**. Ty sloužily jako odměna pro pracující lid, mezi přáteli jako dary, ale i odměna pro hospodářská zvířata, jakožto i vyjádření štědrosti přírodě. Hlavním nositelem dáreků v minulosti nebyl Ježíšek, ale Mikuláš. Jejich historie, coby vánočního symbolu sahá ke třem mudrcům, kteří jako první nesli dary Ježíškovi a všem dalším, kteří chtěli pomoci Svaté rodině. Darem vyjadřujeme lásku, úctu, přízeň a příjemné překvapení. A. Popprová (2008)

Druhý svátek vánoční nese název **Hod boží vánoční**. V tento den se nikde nepracovalo (nemetlo, nestlalo.) a nechodilo se po návštěvách, mělo se rozjímat. Další den slaví svátek **svatý Štěpán** (26. 12.). V tento den se chodilo od domu k domu koledovat. Místy se po děvčatech házela oves, aby byly hezké a na vdávání, tomuto zvyku se říkalo „štěpánování.“ Tento den byl určen k navštěvování a společnému veselí. D. Šottnerová (2004)

Svatý Silvestr (30. 12.) Den začal velkým úklidem, umytím, aby do nového roku vkročili lidé čistí a zdraví. Nemělo viset prádlo přes silvestrovskou noc (někdo by ve stavení zemřel). Symboly štěstí pro Nový rok jsou podkovy, kominíčky, prasátka a čtyřlístky. Večeře bývala stejná jako o Štědrém dnu, jen se nejedlo nic, co mělo peří nebo rychlé nohy, protože by štěstí a majetek uletěl pryč. Po Silvestru začíná **Nový**

rok. K obědu se jedl prasečí rypáček, kdo ho jedl, nemusel se obávat bídy. Dalším pokrmem byla „miliónová polévka“ (hovězí vývar s krupicí). D. Šottnerová (2005)

Svátek **Třech králů** (6. 1.), kdy koledníci žehnají stavením posvěcenou křídou, dnes dětem spojujeme s tříkrálovou sbírkou. V MŠ ho využíváme k výrobě korun, tématice obdarovávání, k rozvoji prosociálních vztahů.

Doba od Tří králů do Popeleční středy je nazývána **masopust** (maso a půst). Vytváří jakýsi klín mezi Vánoce a Velikonocemi a je oslavou končícího zimního období. Ve svém významu masopust přivolává a oslavuje hodnoty prosperity, úrodnosti, plodnosti, humoru a smíchu. Často se ve zdobení objevují stuhy, které jsou atributy svobody. Hlavními postavami masopustního průvodu je maska koně (obraz síly), medvěda (plodivá síla), kozlíka (síla). V čele průvodu se objevuje vůdčí postava zvaná caperda. J. Langhammerová (2004) Masopust bývá zakončen tradičním „pochováním basy,“ které symbolizovalo na 40 dní konec tanečních a hudebních veselí. M. Bestajovský (2008), D. Šottnerová (2005), Š. Váchová (2009)

1.3 Seznámení s lidovými zvyky, výročními obyčeji a obřady roku v rámci životního cyklu

Tuto část zařazuji na pomoc při sexuální výchově, což je proces, který by měl probíhat od nejtělejšího věku, tudíž i v prostředí MŠ. V minulosti se děti již od útlého dětství seznamovali s přirozenými realitami lidského bytí. *„Nebylo pro něho velkou neznámou narození miminka, plození ani úmrtí člena rodiny. Dnes je sice dostatek naučné literatury a jiných světových médií, ale od opravdové reality žijeme odděleni. Zrození a smrt se staly abstrakcí a to často modernímu člověku přináší traumata a úzkosti.“* (Skopová, 2010, s 72)

Lidský život byl vymezen třemi základními mezníky – narozením, sňatkem a úmrtím. Je zajímavé, že prvotní odlišnost člověka (dítěte) v minulosti, jak uvádí A. Navrátilová (2012) byla samotná rozdílnost pohlaví. Zatímco chlapec byl vzácný od narození, dívka svou vzácnost získala až v dosažení 20 let věku (vdavky).

1.3.1 Narození

První část života člověka, tedy jeho narození byla a je, od pradávna spojována s množstvím rituálů a zvyků. V dnešní době se jen výjimečně chodí „do kouta,“ dítě není obdarováno z určité symboliky, ale spíše ve smyslu kvantity, kvality

a preciznosti. „Dítě se rodí v dokonalém, hygienicky bezchybném a lékařsky kontrolovaném prostředí v porodnici, je to ale zároveň prostředí sterilní i citově.“ (Skopová, 2010, s 7). Je popsáno mnoho rituálů spojených s narozením dítěte, všechny tyto pověrečné rituály, pro matku a dítě, jim měli zajistit ochranu a ovlivnit příznivě osud. K. Skopová (2010)

1.3.2 Svatba

Svatební obřadní komplex podle A. Navrátilové (2012) znamenal novou situaci, práva a oprávnění příslušející manželské lásce, smluvním nárokem na majetek a jeho užívání, hospodaření, sexuální život v páru, solidární účast na společenství a úkony naznačující budoucí rozdělení funkcí v rodině. K. Skopová (2010) přidává výčet rituálů a zvyklostí vztahující se k svatbě. Například hosté se zvali pečivem. Typické svatební koláče nebyli tak malé, jak je známe dnes, ale byli vázané zvané šátečkové neboli okaté. Tak jak dnes vnímáme nevěstu v bílých šatech bychom ji do poloviny 19. století nikde nenašli. Bílá barva byla považována za barvu smutku (bílá smrt). Místo kytice, měla nevěsta velké zdobení na hlavě. Všudypřítomné červené pentle symbolizovaly ochranu a štěstí. A. Navrátilová (2012) Zvyků a tradic bylo v minulosti mnohem více, než je tomu dnes.

1.3.3 Smrt

Je naprostou součástí lidského životního cyklu a je nutno říci, že v minulosti ji tak lidé i děti přijímaly. Dnes máme tendenci, u dětí, se tématu smrti vyhýbat a obloukem obcházet. Když člověk umíral, dostával do ruky hromničku (posvěcená svíčka na svátek Hromnice) a otevřela se okna, aby mohla duše vylétnout. Aby, byli se ztrátou srozumění všichni, oznamoval ji zvon tzv. umíráčkem. Po pohřbu měl být hlučný tanec a dupání, aby se zastrašili zlí duchové a mocnosti. K. Skopová (2010)

1.3.4 Prezentace každodenního života s důrazem na hmotnou kulturu

Děti můžeme seznamovat s dobovým oblečením našich babiček, jeho účelností a variabilitou. Zaměřila bych se na kroj daného území ve kterém děti žijí. Dnešním trendem v možnosti trávení volného času je i možnost lidového tance, kde se děti s krojem setkávají.

Plzeňský kroj. Tak, jako každé území, každá oblast (hory, nížiny), se od sebe v pojetí výšivky nebo barev či materiálů více či méně kroje lišili. I plzeňský kroj má svá

specifika, kterými ho můžeme odlišit. U ženského kroje je to jednoznačně široká šedomodrá sukně s lemem a stejná šíře holubice na čepici (často s mistrovskou výšivkou), dále plena přes čepec, „baborák,“ což je ručně tkaná pruhovaná červená zástěra z bavlny a hedvábí a rukávy převázané červenou stuhou. U mužského kabátu poznáváme světlé koženky, bílou košili a modré vesty, kabáty s mosaznými knoflíky, černou stuhu u krku, vysoké boty, klobouk, aj. J. Langhammerová (1994)

„Kroj, jako takový se stal svérázným fenoménem české lidové kultury. Bývá spojován s přívlasky lidový, národní, historický (nejvíce dokladů z 19. století). Jako oděv obecně patří k hlavním článkům kultury. Jeho prostřednictvím se dovíme mnoho o životě, názorech i umění toho společenství, které nás zajímá.“ (Langhammerová, 2001, s 7)

V kroji se snoubí součinnost domácího materiálu, konstrukční logika a užitnost daného kusu. Podíl na stylu místního kroje měli jeho profesionální tvůrci – řemeslníci, tkalci, švadleny, vyšívачky, obuvníci (př.Vamberk – středisko krajkářství). Kroj procházel též proměnlivostí lidového oblečení. Jedna z možností proměnlivosti bylo vrstvení, kdy nejnovější kus oblečení, překryl starší kus (na Plzeňsku se jeden čas nosilo na sobě 16 sukní). J. Langhammerová (2001) uvádí, jak kroj, zpětně ovlivňoval chování lidí, především jejich pohyb, a to nejen v tanci, ale i jejich polohy rukou, chůze nebo držení hlavy (vhodné zařadit do ranního cvičení v MŠ). Dominantou každého kroje je výšivka, jako specifický fenomén českého lidového umění. Vzory výšivek jsou vlastně přehodnocené motivy české flóry a fauny. V těsném okolí Plzně se kroj nosil ještě koncem 19. století. J. Langhammerová (2001)

2 VYUŽITÍ ŘEMESEL, TRADIC A LIDOVÝCH ZVYKŮ VE ŠKOLNÍM ROCE MŠ A JEJICH PŘÍNOS PRO DĚTI

Jan Amos Komenský: „*Nic není v našem rozumu, co neprošlo všemi smysly.*“ S jeho myšlenkou si je velice blízké prožitkové učení, které je založeno na principu aktivity a pohybu nejen těla, ale i nitra (děti jsou sami aktéry, sami si mohou vše očichat, osahat, ochutnat...). Naučme je vnímat tradice všemi smysly a těšit se ze svátečního času!

2.1 Sonda do MŠ

Cíl a význam průzkumu – řemesla a zvyky v mateřských školách

Pokusila jsem se zjistit, jak si stojí téma řemesel, tradic a lidových zvyků v MŠ, kde působím jako pedagog a navíc, jaký je pohled na dané téma učitelek, pracujících v jiných MŠ. Zajímal mě nejen jejich názor, ale snažila jsem se zjistit, zda je to téma pro učitelky zajímavé, vyhledávané, zda ho zařazují do plánování, a zda jim pomáhá při plánování. Dále mě zajímaly svátky, kterým se učitelky v MŠ věnují, výskyt hry „na řemesla“ v MŠ a v neposlední řadě, zda práci učitelky v MŠ, konkrétně práci s řemesly a tradicemi ovlivňuje samotný původ učitelky (lokalita vesnice X město).

Vzorek respondentů

Učitelky MŠ.

Lokalita průzkumu

Mateřské školy v Plzni a okolí města Plzeň.

Výzkumné metody

Písemný dotazník s převahou uzavřených otázek.

Otázky průzkumu

- Pomáhají mi řemesla, tradice a lidové zvyky při plánování integrovaných bloků?
- Zařazuji do plánování v MŠ i jiné svátky než Advent, Vánoce a Velikonoce?
- Objevuje se ve volné hře dětí hra „na řemesla“?
- Mám pocit, že jsem dostatečně seznámena s řemesly, lidovými tradicemi a zvyky k práci učitelky MŠ?
- Zajímal by mě, coby pedagoga, vytvořený přehled (zásobník) tradic, zvyků, legend a jejich praktické využití v MŠ?
- Pracuji ve své praxi s lidovými tradicemi, zvyky a obyčeji s oblibou?

Výsledky průzkumu

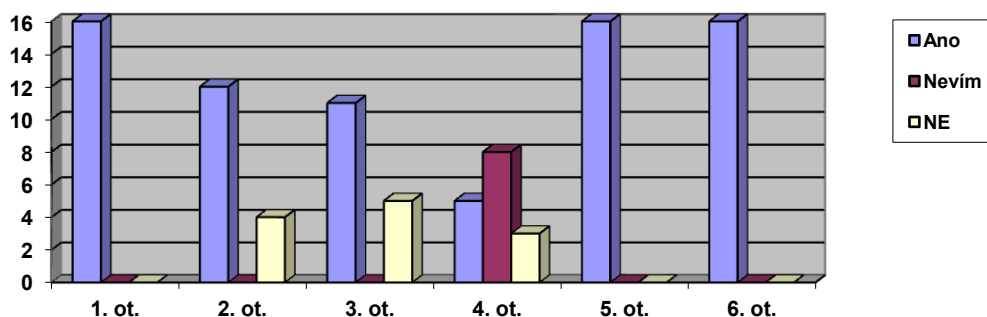
Všichni respondenti se shodli v tvrzení, že jim řemesla, tradice a lidové zvyky pomáhají při plánování integrovaných bloků. Čtyři z šestnácti odpovědí nezařazují žádné jiné svátky než advent, Vánoce a Velikonoce. Ostatní jako jiné svátky, než jmenované, uváděli filipojakubskou noc, Den otců, svátek sv. Martina, svátek matek, masopust, dušičky (Halloween). Hra, na řemesla, se neobjevuje u pěti z šestnácti. Zájem pedagogů o přehled tradic, zvyků, legend a obyčejů byl ve všech odpovědích kladný. Také všichni dotazovaní potvrdili nejen plánování v souvislosti s tématem, ale i jejich praktické využití. Pracují s nimi. Pouze tři učitelky byly z lokality město, ostatní z lokality vesnice. Jsem tedy nakloněna myšlence, že pedagogům pocházející z vesnice je toto téma bližší, než těm, pocházejícím z města, ale domněnka by musela být potvrzena v širším rozsahu dotazníku.

Shrnutí

Téma mé práce je v praxi učitelek MŠ využíváné, vyhledávané a realizované, ale coby praktikující učitelky bychom uvítaly bližší seznámení i s jinými svátky, než využíváme s dětmi. Většina by přivítala i ujasnění a upevnění těch, které již praktikujeme. Hra „na řemesla“ se stále v MŠ objevuje. Práce s tradicemi a zvyky není ovlivněna původem (lokalitou) pedagoga.

Graf č. 1 - řemesla a zvyky v mateřských školách

(Výsledky průzkumu přibližuje Graf č. 1)

Cíl a význam průzkumu

Druhý výzkum byl směřován na děti. Cílem bylo odhalit zajímavost a lákavost dobových oděvů pro danou věkovou skupinu a zjistit postavení kroje, coby oděvu, u dětí. Zajímalo mě, jak si mnou vybrané téma stojí u dětí. Téma jsem „schovala“ do obrázku kroje.

Vzorek respondentů

Předškolní děti ve věku 3-6 let.

Lokalita průzkumu

Mateřská škola Štěnovice (třída Lišcat, Klokánků a Berušek).

Výzkumné metody

Pozorování a obrazový dotazník

Otázky průzkumu

Dětem jsem nabídla dobové obleky v černobílém a barevném provedení. Pátrala jsem, zda děti ovlivní barevnost oděvů. Nabídku jsem rozdělila pro dívky a chlapce odděleně, na dámský a pánský společenský oděv. Nabízeným oděvem se tak stal kroj, coby lidový sváteční oděv, který konkuroval večerní róbě princezen a princů.

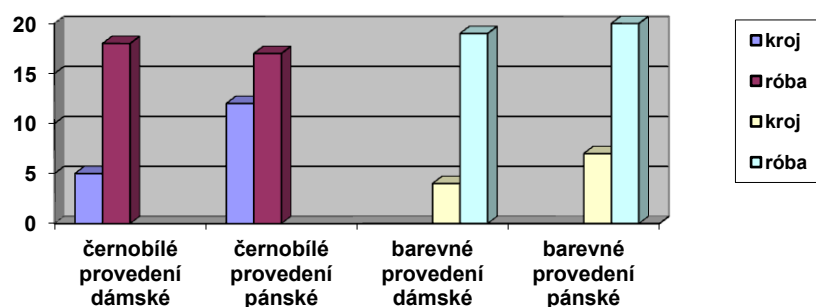
Výsledky průzkumu

Chlapci považovali kroj za zajímavější mnohem více, než dívky. Změnu výběru, barevnost, ovlivnila v jedenácti případech pro kroj. Výsledku sondy přispěla skutečnost, že četnost omalovánek, obrázků a knih, kde se děti setkávají s krojem je velmi malá, oproti róbám princezen a princů.

Shrnutí

Pro děti bylo velice zajímavé mé pojetí výzkumu. Líbilo se jim být pouze v podobě poradce a výběr si užívaly. Nechvátaly a výsledek promýšlely. Oslovila jsem 52 dětí a výsledkem výzkumu se stala skutečnost, že u dětí lidový kroj stěží konkuruje komerčně známým oděvům. Domnívám se, že k výsledku výzkumu přispěla skutečnost, že s krojem, coby obrázkem, se děti v MŠ setkávají minimálně (výsledky průzkumu přibližuje graf č. 2). Mnou vybrané téma práce je tak, (dle výzkumu) mnohem lákavější pro pedagogy než pro děti.

Graf č. 2 - vyjádření předškolních dětí k tématu

2.2 Součást ŠVP, TVP v MŠ

„Vstoupit do kruhu můžeme kdekoli, do koloběhu roku kdykoliv.“ (Langammerová, 2004, s 9) Řemesla, tradice a lidové zvyky můžeme zařazovat do TVP do jednotlivých integrovaných bloků jednotlivě nebo jako celek. Například budeme-li mít blok o ovoci a zelenině, můžeme do něho vložit část o zpracovávání obilí (včetně sklizně), s porovnáním současnosti a historie. Můžeme se, ale také tématu obilí věnovat, jako hlavnímu celku v integrovaném bloku a podrobněji tak děti seznámit s polními pracemi, zpracováním plodin, pracovními postupy, a to vše ve srovnávání dříve a nyní. Pokud blok doplníme výrobou, některého z dříve používaných nástrojů, a pak s ním budeme pracovat v rámci dramatizace nebo zařadíme práci s kosou jako zdravotní cvik na posilování rotující složky páteře, naplníme tak i dnes žádanou polytechnickou výchovu. Další možností je práce s textem, kdy můžeme celý blok postavit na lidové písni, lidovém říkadle, pranostice.

Obr. 1 - Lidové tradice – ukázka práce s knihou

Řemesla i tradice a zvyky mohou propojovat i jednotlivé části řízené výchovy. Vezmeme-li příklad seznamování dětí s lidovou písní, měli bychom mít na paměti, označení slova lidová. Původní význam, označení slov i samotný obsah (viz. zpěvníky Aleny Tiché) bychom měli dětem přiblížit a nechat zažít (nejlépe prožitkovým učením). Dobové oblečení můžeme dětem ukázat, ale zároveň si ho můžeme zkusit vytvořit a obléknout papírovou postavičku nebo zpracovat pomocí výtvarné akce (nejlépe za pomoci názorné ukázky).

Obr. 2 - Lidový kroj v MŠ

Obr. 3 - Lidový kroj v MŠ

Pokud se budeme zaměřovat na hodnotové pojetí každodenního života, tak zde, je hra „na řemesla,“ více než na místě. Aby si na ní dítě mohlo hrát, musí být s řemesly dobře seznámeno. V rámci odpoledních aktivit by bylo vhodné dětem ukazovat jednotlivá řemesla a hrát si na ně, seznamovat s jejich historií (práce s knihou, obrázky, časopisy), současností. Při práci s historickým časem v rámci tématu rodiny, můžeme dětem ukazovat dětství a život jejich prababiček. Téma by bylo ideální doplnit výstavkou dobových fotografií, vytvořit konkrétní zkušenost dětí s plynutím času („tohle je má prababička, když byla malé dítě“), opět se nabízí situace, která je vhodná k seznámení s vývojem tradic, zvyků a řemesel.

Situací, kdy by bylo třeba v MŠ zařazovat téma řemesel a tradic je nesčetně. V jakémkoliv ŠVP se opíráme o změny a děje v přírodě. Příroda děti od historie fascinuje, tak se jen nabízí seznámit je i s tím, co se odehrávalo, a jak se žilo dříve. Nechme děti posoudit a porovnat, jednotlivé změny a děje. Možná jim seznámení s řemesly, lidovými zvyky a tradicemi pomohou ve vytvoření či uspořádání vlastního hodnotového žebříčku.

Obr. 4 - Lidový svátek – Tři králové v MŠ

Obr. 5 - Lidový zvyk – Pálení čarodějnic v MŠ

Obr. 6 - Lidový svátek – Sv. Barborky v MŠ

Obr. 7 - Lidový svátek – Sv. Martin v MŠ

3 PRACOVNÍ NÁMĚTY SE ZAMĚŘENÍM NA ŘEMESLA, TRADICE A LIDOVÉ ZVYKY

Obr. 8 - Lidová řemesla – ukázka ze ZOO

Obr. 9 - Lidová řemesla – ukázka ze ZOO

3.1 Projekty v MŠ

Jakákoliv změna, jakékoliv zpestření běžného (všedního) času, je pro děti výzvou, kterou přijímají s nadšením. Ať, už je to plánovaný karneval nebo jakýkoliv den v kalendáři, který dětem obzvláštíme, budeme tak součástí situací, kdy budou děti šťastny. K této příležitosti si můžeme vypomoci dny v kalendáři, které byly a jsou oslavami něčeho nebo někoho. Navíc nám vznikají situace, kdy do dění v MŠ zapojujeme i rodiče.

Děti si dnes mohou prohlédnout různé expozice, výstavy, ukázky dřívějšího života. Například expozice řemesel v plzeňské Zoo, Městské muzeum v Přešticích, Národopisné muzeum (Plzeň, Praha), kde budou seznámeni s kulturně historickými a národopisnými předměty, které dokumentují všední i sváteční život našich předků. V našem okolí se nabízí činnost občanského sdružení Ametyst, působící, mimo jiné, na Prusinách, který realizuje celou řadu výukových programů ekologické výchovy. Jeho hlavní myšlenku, která řeší vztah člověka a životního prostředí kolem nás, měli naši předkové v hodnotovém žebříčku na nejvyšších místech. Prožitkové učení si děti mohou vyzkoušet na Eko farmě v Milínově, zúčastnit se jednorázových akcí v rámci výletu s MŠ nebo s rodiči, kde si vyzkoušejí dojení mléka, tlučení másla v dřevěné máselnici, práci s cepem, ale i péči o hospodářská zvířata. Naše okolí nabízí i jiné možnosti v rámci seznamování s řemeslem, tradicemi a zvyky (vodní hamr Dobřív, svíčkárna Rodas v Liticích, pohádkový statek Břasy-Vranovice, expozice na statku ZOO Plzeň), kam je možné vzít děti a nechat je si historii „vyzkoušet.“ V rámci

projektů v MŠ, by se mohl realizovat řemeslný trh, kde by děti sami mohly prezentovat řemesla, tak, jak se s nimi seznámily a představit své výrobky, poznatky a zkušenosti. Nabízí se celá řada akcí (dramatických, výtvarných, hudebních) například staročeská svatba, staročeské oblečení, taneční zábava aj. Měla jsem možnost pozorovat učitelky MŠ při výuce lidových tanců (obkročák, řezankové poskoky, dvojpolka, polka, sousedská aj.) a bylo neuvěřitelné sledovat, jak jednoduchost rytmu i kroků, dokázala všechny nadchnout a „vtáhnout“ do časů tanečních krojovaných zábav. A když to, i v dnešní přetechnizované době, šlo u dospělých, proč to nezkusit u dětí? Sestavila jsem jednoduchý lidový tanec na píseň Aleny Tiché - Řípa se vdávala a tanec jsem realizovala při besídce a měl úspěch u dětí i rodičů.

Obr. 10 – Lidové tance – učitelky MŠ

Obr. 11 – Lidové tance – děti v MŠ

Doba adventu, Vánoc a Velikonoc se snad v každé MŠ spojuje s tradicemi, lidovými svátky a zvyky. K tvořivé činnosti, dramatickému zpracování, pohybovým hrám, lidovým písním a jazykovému zpracování se nabízí i jiné svátky a obyčeje v průběhu roku, tak trochu netradiční. Například pašijový týden, filipojakubská noc, 1. Máj, jízda králů, otevírání studánek, svatojánská noc, svátek svatého Martina, sv. Lucie a sv. Barbora, aj. Můžeme tak dětem ukázat jiné významné dny, které byly důležité pro naše předky. Obohatit tak jejich vědomosti, dovednosti a nechat je, zpracovávat historický čas. Nechme je prožívat a těšit se z toho, co prožívaly a z čeho se těšily, děti dříve.

3.2 Řemeslné postupy

Je možné děti seznamovat s postupy řemeslné práce ve výtvarné a pracovní výchově. Představím několik námětů k práci s dětmi. V některých námětech je důležitý postup práce, který by měl dětem přiblížit druh řemesla, jinde informace (seznámení) o výrobku, který seznamuje děti s lidovým zvykem, někde výrobek samotný.

Obr. 12 – Lidová řemesla – ukázka ze slaného těsta

Náměty využitelné k seznámení dětí s postupy řemeslné práce

Cechovní znaky a limpy

Využila bych v tématu pohádek či masopustním obdobím. Vyřízneme z kartonu tvar štítu i s rukojetí (přilepíme). Chlapci si vyberou znak řemesla v černobílé verzi, který se jim líbí (např. Smolíková, 2013, s 62), vybarví a nalepí na štít. Místo mečů by si mohli vytvořit limpy (nástroj sladovníků k urovnávání zeleného sladu, jakési hrablo).

Mlynářské řemeslo

Mlýnské kolo

Zařadila bych do období konce zimy a začátku jara nebo do období podzimu. V rámci experimentů s vodou, bych využila dětské hračky do vody na principu mlýnského kola a seznámila děti s jejich významem, a to buď v prostředí třídy, nebo v podobě experimentu v přírodě, tekoucí vody. Kolo si můžeme s dětmi vyrobit (použít konstrukci hračky pro křečka nebo dřevotřísku apod.)

Větrný mlýn

Můžeme zhotovit celý větrný mlýn z kartónu (lepenky) s otočnými lopatkami nebo

jen využít princip větrného mlýna a sestrojít větrník (dechová cvičení). Za důležitý opět považují vysvětlit dětem význam větrného mlýna.

Obr. 13 – Lidová řemesla – ukázka větrného mlýna

Meleme obilí

Existují tři možnosti mletí obilí: drcení, s rotačním mlýnkem a ve mlýně. S dětmi můžeme při pobytu venku vyzkoušet drcení obilí. Potřebujeme větší kámen, na který nasypeme zrno a menší kámen, který dítě vezme do obou rukou a pohybem od sebe a k sobě zrno „roztírá“ na velkém kameni.

Obr. 14 – Lidová řemesla – ukázka z veletrhu Země živitelka

Pekařské řemeslo

Pečeme si výrobky do obchodu (hra „na řemesla“) a kuchyňky

Použijeme slané těsto a zkusíme s dětmi vytvořit různé druhy a tvary koláčů a jiných pekařských výrobků (obr. je možno nalézt: Smolíková, 2013, s 13). Po usušení (opět dětem můžeme objasnit jednu z možností uskladnění potravin) natřeme vodovými nebo temperovými barvami a pro lesk použijeme Klovatinu. Celé necháme uschnout,

a pak děti mají různé možnosti zboží do hry v obchodě nebo různé druhy pečiva k pečení a servírování v kuchyňce.

Obr. 15 – Lidová řemesla – ukázka pečiva ze slaného těsta

Čerti z perníkového těsta

V MŠ realizují pouze hlavy čertů. Z klasického perníkového těsta děti modelují různé druhy koulí a válců, z kterých kompletují hlavu čerta se všemi jeho znaky (rohy, jazyk, zatočené vlasy).

Obr. 16 – Lidová řemesla – ukázka práce s perníkem

Bednářské řemeslo a kolařské řemeslo

Pedigové koule

Bednáři a bečváři vyrábějí bečky, sudy, kádě a vědra. Bečváři ze dřeva tvrdého a bednáři ze dřeva měkkého bílého. Dětem bychom mohli princip jejich práce se dřevem ukázat na pedigu. Současně jim tímto postupem můžeme objasnit princip výroby kola. Nechat je zkusit ohnout suchý prut a poté namáčený prut. Výrobek by mohla být okrasná koule (klubko) k zápichu či volné dekoraci. Výrobek je možné

zařadit do zimního bloku (namočit výrobek do bílé barvy) nebo do období Vánoc, coby přírodní ozdoba.

Tesařské řemeslo

Domky

Jako vhodné téma se nabízí například pohádka *O třech prasátkách* nebo sklizeň (obilí). Nechat děti pokrýt střechy domečků z kartónu slámou (došky), kousky dřevotřísky (šindele) a kamením (břidlice) a seznámit je tak s různými možnostmi pokrytí střechy.

Truhlářské řemeslo

Hoblíny a piliny

Produktem tesařské práce je i odpadový materiál, který můžeme využít v MŠ. Hoblíny využijeme v období Velikonoc na polepování beránka, pilinami můžeme vycpávat těla pro loutky.

Hra na tesaře

Jako tesaři, budeme pracovat se dřevem a nástrojem. Potřebujeme vrbové (nejlépe) pruty a ořezávátka na pastelky. Prut ořežeme a z vytvořeného materiálu stočíme kytku, kterou můžeme ozdobit březovou větev, tím získáme jarní (nejen) dekoraci.

Kovářské řemeslo

Obtisky podkovy

Využít skutečnou podkovu (děti si ji tak osahají, potězkají), určitě bych je nechala zkusit si do podkovy ťuknout kladivem, aby poznaly tvrdost kovu a mohly tak ocenit práci kováře. Podkovu můžeme obtisknout do jakéhokoliv těsta či plastelíny. Zatvrdlý výrobek dozdobit a domalovat, vytvořit tak reliéfní kachli, přání. S podkovou je možné využít techniky frotáže.

Rytířská zbroj

Vhodné zařadit do tématu pohádek, maškarních bálů. Využijeme karton, ze kterého vyřízneme různé tvary mečů a štítů. Necháme děti tvar a velikost si vybrat (seznámit

je tak s nutnou kreativitou a přizpůsobivostí práce kováře). Výrobky s dětmi ozdobíme.

Obr. 17 – Lidová řemesla – ukázka rytířské zbroje

Koželužské řemeslo

Práce s kůží

Jakákoliv pracovní činnost s kůží. Děti by si měli osahat tento druh materiálu. Kůže se výborně hodí při výrobě kronik, tajemných knih (čertovská, pohádková aj.). Můžeme vytvořit malé měšce (minimálně jeden, který použijeme při hrách), tvořit koláž z odstřížků kůže, aj.

Krejčovské řemeslo

Růže z pruhů látky

Za stěžejní zde považuji práci s látkou. Děti si zkusí rozstříhat látku na pruhy. Každý pruh se namotá k sobě (do válce). Takto vzniklá růže, je ideální, přilepená na přírodninu (vrba, bříza), pro různé druhy dekorací (věnec, proutěné srdce, ozdoba větve aj.).

Ozdoby z nití

Balónky nafoukneme do požadované velikosti. Děti omotávají celý balónek nití (nepravidelně a hustě), následně se výrobek celý přetře lepidlem (nejlépe Herkules) a nechá se uschnout. Po uschnutí balónek propíchneme. Dají se takto tvořit „vajíčka“ na Velikonoce nebo ozdobné koule.

Obr. 18 – Lidová řemesla – ukázka práce s nití

Tkalcovské řemeslo

Práce na stavu (výroba šály)

Stav si vyrobíme ze starého šuplíku nebo krabice a seznámíme děti s pojmy osnova a útek. Osvědčila se mi společná práce, kdy se děti u stavu střídají a společně dojdou k výsledku (př. šála pro sněhuláka) Tkát můžeme i z papíru a vytvořit dekoraci nebo přání.

Provaznické řemeslo

Výroba provázku

Z vlny ukážeme dětem, jak vytvořit provázek (tkaničku). Např. za kliku u dveří zahákneme vlnu, oba konce držíme a točíme neustále na jednu stranu. Výsledek mohou být vlasy pro loutku, had, společný provázek, který použijeme např. při hrách s orientací v ploše a rovině.

Výroba bambule

Z provázku, vlny za pomoci dvou kruhů z kartonu, které děti obmotají vlnou, následně se nůžky zastrčí mezi kruhy a vlna se rozstříhne. Poté se sváže a kroužky se vyndají. Vytvoříme tak závěsnou ozdobu, medaily, sněhovou kouli nebo předmět k dechovým cvičením.

Obr. 19 – Lidová řemesla – ukázka práce s nití

Umělecké řemeslo – linoryt

Pátrala jsem po možnosti, jak s dětmi obejít klasický linoryt, konkrétně, jak nahradit práci s rydlem. V časopisu pro MŠ a ŠD (Informatorium, XX II. Ročník, číslo 1, s 22) mě zaujala výroba matrice z polystyrenové podložky na potraviny. Pracuje se pouze se dnem, s hladkým povrchem, do kterého se motiv vytlačuje tužkou. Velice jednoduché a přitom efektivní.

3.3 Náměty k lidovým zvykům

3.3.1 Jaro

Hra: Odkud volá ptáček (kukačka)

Zaměřeno na rozvoj prostorové orientace, ale i seznamování se druhy zpěvu ptactva a různých druhů lesního společenstva. Hra vychází ze zvyku naslouchat ptactvu. Děti jsou v prostoru rozmístěni po skupinkách. Cílem posluchačovi práce je odhalit, ze které skupiny (z kterého lesa) se ptáček ozývá. Součástí hry nebo její evaluace by měla být i informace, co vše by nám mohl ptáček povědět.

Hlavouni

Potřebujeme staré silonové punčocháče tělové barvy, hrst travního semena a piliny. Vystříhneme si z punčocháčů obdélník. Do středu vložíme travní semeno a dodáme piliny do požadovaného tvaru hlavy. Hlavouna s dětmi dozdobíme, částečně ponoříme do vody, a pak už jen pozorujeme růst trávy. V požadované délce trávy můžeme vytvářet účesy a stříhy.

Obr. 20 – Lidové zvyky – ukázka práce s pilinami

Zdobení vajec

Je mnoho způsobů zdobení vajec, mě se v MŠ osvědčilo natírání modrým inkoustem a vytváření „výšivky“ zmizíkem – děti by bylo vhodné seznámit s existencí modrotisku a druhy výšivky. J. Laghammerová v knize České lidové kroje vyobrazuje konkrétní ornamenty, které by děti mohly využít.

Výroba a vynášení zimy (Smrtky, Morany...)

Je popsáno více možností vyobrazení Smrtky, nejvíce se mi líbí zpracování z knihy Chaloupka na vršku – dva klacky do kříže, hlava a tělo ze slámy, bílá látka na košili, šátek na hlavu a vejčumky (vyfouknutá vejce) jako korále.

Pašijový týden

Celý týden nosit v daný den na ruce pruh krepového papíru z barvy, která je typická pro daný den. Vytvořit si tak projektový týden, kdy se děti blíže seznámí s konkrétními zvyky dne a „pentle“ jim bude nenásilně nápovědou, co je za den.

Hra: Ochranné medailonky sv. Jiří

Při pracovních činnostech si vytvoříme medailonky (papír - zatavit, slané těsto) se symbolikou sv. Jiří (rytíř, meč, saň...). Honička je možná ve třídě i venku. Koho honiči chytí, toho, jednou ochrání medailonek v ruce (po chycení ho odevzdává a běhá bez ochrany), kdo je chycen podruhé, vypadává ze hry.

Filipojakubské radovánky

Při pracovních činnostech si ze stočeného novinového papíru vyrobíme tyč, na kterou přilepíme lepicí páskou nastříhaný papír. Tak si vyrobíme koště, které využijeme

při pohybových i hudebně pohybových hrách, ale můžeme je vzít i ven a zkoušet je vyházovat do vzduchu (předchází tomu seznámení se zvykem vyházování košťat).

Májka

I v prostoru třídy si můžeme vytvořit májku. Stačí dřevěná tyč z Polikarpovi stavebnice a věnec (dutinka omotaná zeleným krepovým papírem) s pruhy volně uvázaného krep. Papíru nebo barevných pentlí uvázaných na špici tyče. Májka tvoří v prostoru třídy nejen dekoraci, ale může být stěžejní při pohybových a hudebně pohybových hrách (jako stojan slouží další část Polik. st.)

Jízda králů a otevírání studánek

Volila bych seznámení s informací zvyku jízda králů, dle mého názoru, je otevírání studánek ideální příležitost k projektovému dni (vázáno k jakémukoliv vodnímu prostředí).

3.3.2 LÉTO (v MŠ realizovatelné na podzim)

Ženci

Z papírových tyčí a lepenky dětem vyřízneme kosu a srp. Nástroje vezmeme s sebou na vycházku a necháme děti vyzkoušet si práci s nimi v přírodě. Velice významné pro posílení rotátorů páteře (zdravotní tělocvik).

Věnec ze zlata

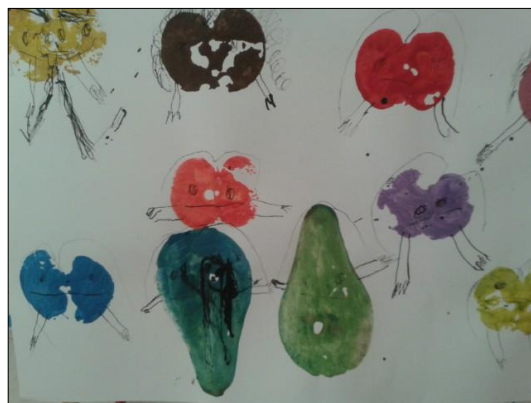
Společně s dětmi upleteme věnec z obilnin. Využijeme k seznámení s druhy obilnin (pšenice setá, ječmen setý, oves setý, žito seté). Vysvětlíme pojem žlutého zlata a ve společném průvodu a s pořekadlem můžeme věnec zanést ředitelce (ředitelovi) MŠ.

3.3.3 Podzim

Věnec z jeřabin (navlékání na drát), věnec z křížal (navlékání na drát), korále z jeřabin a kukuřice Šottnerová (2006), obtisky ovoce (ovocní skřítki)

Obr. 21 – Lidový zvyk – ukázka navlékání přírodnin

Obr. 22 – Lidový zvyk – ukázka obtiskávání ovoce

Obr. 23 – Lidový zvyk – ukázka sušeného ovoce

Obr. 24 - Lidový zvyk – ukázka práce s ovocem

Obr. 25 – Lidový zvyk – ukázka zpracovávání ovoce

Ovocné hudební nástroje - chrastidlo

Potřebujeme ruličku od papíru, dvě zátky (vystřižené z ubrusu), lepidlo, ubrousek s ovocnou tématikou, lněná semínka. Ruličku si děti polepí kousky natrhaného ubrousku. Po nalepení jedné zátky (tavnou pistolí) si děti sami zvolí množství lnu k naplnění (dle zvuku), přilepíme druhou zátku.

Obr. 26 – Lidový zvyk – ukázka hudebního nástroje

Ovocné hudební nástroje – drnkací nástroj

Tvar ovoce (nejlépe hrušky) vystříhneme z lepenky. Děti si ho nabarví. Do horní části i dolní části uděláme tři zářezy. Do střední části přilepíme kobylku (kus lepenky). Do zářezů natáhneme tři gumičky.

Obr. 27 – Lidový zvyk – ukázka drnkacího hudebního nástroje

Brambory

Známá jsou razítka z brambor, ale moc zajímavé jsou i korále z malých kostiček brambor, které děti navlékají. Brambory jsou vhodné i ke společným masážím nebo k motivovanému cvičení.

Listy

Pomocí ustrihnutých řapíků tvořit propíchnutím listu závěs (ocas pro draka) nebo dětem ukázat kytici z listů (děti mohou pomáhat sběrem a výběrem listů). Ideální jsou pro oba výrobky listy javoru mléč.

Obr. 28 – Lidový zvyk – ukázka práce s listy

Obr. 29 – Lidový zvyk – ukázka práce s listy

3.3.4 Zima

Čert ze sušených švestek

Na křížovou konstrukci z drátu děti napíchnají sušené švestky, řetěz mohou tvořit sušené jeřabiny na niti, oči, rohy a jazyk dolepíme čertovi z papíru. (podobný exemplář mohou děti vidět v Národopisném muzeu v Plzni)

Svět

Na konstrukci ze tří špejlí je zapíchnuté jablko. Děti si vytváří krátké zápichy se sušeným ovocem (kousky švestek, meruněk, jeřabin, hrozinek, křížal) a zapichují do jablka. Možno použít i větvičky chvojí.

Masopustní vozembouch

Vyrobíme s dětmi z novinového papíru a lepidla, hlavu čerta nebo kozla, kterou nasadíme na tyč. Připevníme zátky od piva a plechovky (krabičky plněné hrachem) navlečené na provázku a dozdobíme pentlemi nebo krepovým papírem.

Obr. 30 Lidový zvyk – ukázka vozembouch

Shrnutí

Námětů k lidovým tradicím i postupů řemeslné práce, se kterou bychom mohli seznamovat předškolní děti, je mnohem více než tato práce nabízí. Je možno čerpat inspirace a nápady z literatury, například J. Honzíková (2005), T. Smolková (2009), K. Smolíková (2013), pohádek nebo se jen nechat inspirovat přírodou. Doporučuji spojení přírody s kalendářem, přírody v rámci ročního období a přírody s řemeslem.

ZÁVĚR

V první části práce jsem vytvořila přehled a bližší seznámení s řemesly, tradicemi a lidovými zvyky využitelné v průběhu roku v mateřské škole. Nejprve jsem se zaměřila na seznámení s lidovými zvyky, výročními obyčejí a obřady roku v rámci ročních období, a poté v rámci lidského životního cyklu. Přehled jsem se snažila vytvořit přehledně, zaměřila jsem se pouze na zvyky, svátky a obřady, které jsou využitelné v MŠ nebo jsou pro nás pedagogy MŠ zajímavé. Věnovala jsem se charakteristikám zvyků, legendám a snažila jsem se u většiny vytvořit nabídku možného zpracování v MŠ. Notoricky známé svátky jsem zmínila na základě ujasnění si „odvíjejících“ se svátků a upřesnění. Sama jsem objevila nové poznatky na místech, o kterých jsem byla přesvědčena, že už mi nemohou více nabídnout. Řemeslné postupy jsem se snažila přiblížit ve třetí praktické části, kde jsem nepopisovala klasické řemeslné postupy, kterými se zabývají dospělí, ale rovnou jsem se snažila vytvořit zcela konkrétní nabídku činnosti, na které by si děti mohly postup vyzkoušet. Práce by tak měla být nabídkou k vytváření nevšedních dnů v MŠ a oddělování času všedního od svátečního.

Prostředkem (metodou) k zjištění postoje učitelů a dětí MŠ na mnou vybrané téma, mi byl výzkum (dotazník). Oslovila jsem učitelky na svém pracovišti, ale i učitelky z okolních MŠ v rámci studia na VŠ a předškolní děti ve věku 3-6 let. Výsledkem je tedy pro mě informace, jak s řemesly a tradicemi pracují mé kolegyně, ale i přehled o práci s tématem v jiných školkách.

Na otázku, zda vedeme děti ke zkušenosti s manipulací a vynalézavostí s předměty, které nás obklopují od minulosti, odpovídám, že ano, ale s chronicky známými. Měli bychom se soustředit i na ty méně známé, pracovat tak i na osobním rozvoji a vystoupit z rutiny běžných dnů. To samé platí i v hodnocení svátků v rámci roku. Nebát se využít jiné svátky než ty obvyklé, postavit třeba na nich celý blok či projekt nebo jen na něj upozornit při práci s dětmi. K seznámení s děním našich předků, doufám, přispěla i má práce. Byla jsem mile překvapena nabídkou literatury k tématu ve školní knihovně (na pracovišti), pedagogické knihovně, ale i v samotných knihkupectvích.

„Střídají se pátky svátky, kolo roku je tu zpátky!“ (Váchová, 2009, s 149)

RESUMÉ

Bakalářská práce popisuje řemesla, tradice a lidové zvyky české kultury v její historii a současnosti. Seznamuje se zvyky a obyčeji v rámci ročních období a lidského životního cyklu. Přehled je určen především pro pedagogy MŠ a práci s předškolními dětmi. Měla by přispět k ucelenosti a přehlednosti tématu v prostředí MŠ. Zabývá se zařazováním a využitím řemesel, tradic a zvyků ve vzdělávání předškolních dětí. Seznamuje s řemeslnými postupy a představuje konkrétní nabídky činností pro práci s dětmi. Využitelnost tématu v prostředí MŠ je v práci dokazována fotodokumentací. Při psaní práce byly využity metody pozorování a dotazník. V závěru práce je vytvořena praktická nabídka činností k lidovým zvykům a svátkům pro předškolní děti.

Summary of dissertation

The dissertation describes crafts, traditions and folkways of Czech culture in its history and present. It introduces the customs and traditions during the seasons and human life cycle. The overview is designed primarily for teachers of kindergartens and for working with preschool children. The study should contribute to coherence and clarity topic in the kindergarten environment. It deals with classification and use of crafts, traditions and customs in the education of preschool children and acquaints us with craft techniques and presents specific activities offered to work with children. Usability of the topic in the environment of kindergartens is evidenced by photographs. When writing were used the methods of observation and a questionnaire. In the end was created a practical offer of activities to folk customs and festivals for preschool children.

SEZNAM LITERATURY

- BEAN, R. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. 1. Vydání. PRAHA : Portál, 1995. ISBN 80-7178-035-9.
- BENDA, K.; HEJDOVÁ, D. a spol. *Dějiny uměleckého řemesla a užitého umění v českých zemích*. ZLÍN : Grasp, 1999. ISBN 80-7106-357-6.
- BESTAJOVSKÝ, M. *Velká kniha lidových obyčejů a nápadů pro šikovné ruce*. BRNO : Computer Press, 2008. ISBN 978-80-251-1974-7.
- FICHNOVÁ, K. SZOBIOVÁ, E. *Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí*. PRAHA : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-323-9.
- HONZÍKOVÁ, J. *Lidové tradice v pracovní výchově*. PLZEŇ : Krajské centrum vzdělávání a jazyková škola, 2005. – 224 s. + CD – ISBN 80-7020-148-7.
- KIRCHNEROVÁ, V. *Výchova prožitkem*. PRAHA : Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0505-0.
- KROLMUS, V. *Staročeské pověsti, zpěvy, hry, obyčeje, slavnosti a nápěvy*. PRAHA : PLOT, 2011. ISBN 978-80-7428-069-6.
- KUKAL, P. VINDUŠKA, J. *Hovory a hrátky se zvyky a svátky*. PRAHA : Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-696-4.
- LANGHAMMEROVÁ, J. *České lidové kroje*. PRAHA : Práce, 1994. ISBN 80-208-0328-9.
- LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové kroje z České republiky*. PRAHA : NLN, 2001. ISBN 80-7106-293-6.
- LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*. Praha : NLN, 2004. ISBN 80-7106-525-0.
- LUKÁČOVÁ, M. *Mámo, táto, tvořte se mnou!* PRAHA : Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-618-6.
- MARÁKOVÁ, I. *Pranostiky a hry na celý rok*. PRAHA : Portál, 2006. ISBN 80-7367-164-6.
- NAVRÁTILOVÁ, A. *Namlouvání láska a svatba v české lidové kultuře*. PRAHA : Copyright, 2012. ISBN 978-80-7429-238-5.
- OPRAVILOVÁ, E. *(Jaro, léto, podzim, zima) v mateřské škole*. 1. Vydání. PRAHA : Portál, 1998. ISBN 80-7178-245-9.
- PHELAN, W. T. *Kouzlo 1-2-3*. BRNO : Computer Press, 2013. ISBN 978-80-264-0277-0.
- POPPROVÁ, A. *Čekání na Vánoce*. PRAHA : Mladá fronta, 2008. ISBN 978-80-204-1863-0.
- SMALLOVÁ, F. Meredith. *Naše děti, naše světy. Jak biologie a kultura ovlivňují naše rodičovství*. PRAHA : Kosmas, 1998. ISBN 978-80-7436-028-2.
- SMOLÍKOVÁ, K. *Řemesla*. PRAHA : Albatros, 2013. ISBN 978-80-00-03311-2.
- SMOLKOVÁ, T. *Slavíme s dětmi svátky*. TeMi CZ, 2009. ISBN 978-80-87156-40-7
- SKOPOVÁ, K. *Rodinné svátky o století zpátky aneb oslavy a rituály v české domácnosti*. 1. Vydání. PRAHA : Akropolis, 2010. ISBN 978-80-87310-11-3
- ŠOTNEROVÁ, D. *Zvyky, obyčeje, náměty, návody, pohádky, příběhy a hry*. OLOMOUC : Rubico, 2005. ISBN 80-7346-059-9.
- ŠOTNEROVÁ, D. *Velikonoce*. OLOMOUC : Rubico, 2004. ISBN 80-7346-044-0.
- ŠOTNEROVÁ, D. *Vánoce*. OLOMOUC : Rubico, 2004. ISBN 80-7346-041-6.
- ŠOTNEROVÁ, D. *Adventní čas*. OLOMOUC : Rubico, 2005. ISBN 80-7346-050-5.
- ŠOTNEROVÁ, D. *Jaro*. OLOMOUC : Rubico, 2007. ISBN 978-80-7346-074-7.
- ŠOTNEROVÁ, D. *Zima*. OLOMOUC : Rubico, 2005. ISBN 80-7346-059-9.
- ŠOTNEROVÁ, D. *Léto a podzim*. OLOMOUC : Rubico, 2006. ISBN 80-7346-066-1.
- VÁCHOVÁ, Š. *Chaloupka na vršku*. PRAHA : Česká televize, 2009. ISBN 978-80-7404-025-2.

VONDROVÁ, P. *Tvoříme z přírodních materiálů*. BRNO : Computer Press, 2006. ISBN 80-251-1183-0.

VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. PRAHA : Albatros, 2004.

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A DIAGRAMŮ

- Obr. 1 - Lidové tradice – ukázka práce s knihou
Obr. 2 - Lidový kroj v MŠ
Obr. 3 - Lidový kroj v MŠ
Obr. 4 - Lidový svátek – Tři králové v MŠ
Obr. 5 - Lidový zvyk – Pálení čarodějnic v MŠ
Obr. 6 - Lidový svátek – Sv. Barborky v MŠ
Obr. 7 - Lidový svátek – Sv. Martin v MŠ
Obr. 8 - Lidová řemesla – ukázka ze ZOO
Obr. 9 - Lidová řemesla – ukázka ze ZOO
Obr. 10 - Lidové tance – učitelky MŠ
Obr. 11 - Lidové tance – děti v MŠ
Obr. 12 - Lidová řemesla – ukázka ze slaneého těsta
Obr. 13 - Lidová řemesla – ukázka větrného mlýna
Obr. 14 - Lidová řemesla – ukázka z veletrhu Země živitelka
Obr. 15 - Lidová řemesla – ukázka pečiva ze slaneého těsta
Obr. 16 - Lidová řemesla – ukázka práce s perníkem
Obr. 17 - Lidová řemesla – ukázka rytířské zbroje
Obr. 18 - Lidová řemesla – ukázka práce s nití
Obr. 19 - Lidová řemesla – ukázka práce s nití
Obr. 20 - Lidové zvyky – ukázka práce s pilinami
Obr. 21 - Lidový zvyk – ukázka navlékání přírodnin
Obr. 22 - Lidový zvyk – ukázka obtiskávání ovoce
Obr. 23 - Lidový zvyk – ukázka sušeného ovoce
Obr. 24 - Lidový zvyk – ukázka práce s ovocem
Obr. 25 - Lidový zvyk – ukázka zpracovávání ovoce
Obr. 26 - Lidový zvyk – ukázka hudebního nástroje
Obr. 27 - Lidový zvyk – ukázka drnkacího hudebního nástroje
Obr. 28 - Lidový zvyk – ukázka práce s listy
Obr. 29 - Lidový zvyk – ukázka práce s listy
Obr. 30 - Lidový zvyk – ukázka vozembouch

Seznam grafů

- Graf č. 1 – řemesla a zvyky v mateřských školách (s 22)
Graf č. 2 – vyjádření předškolních dětí k tématu (s 24)

PŘÍLOHY

Volitelně se zde mohou nacházet přílohy.